

GODIŠNJI IZVEŠTAJ O OGRANIČENOJ SPOSOBNOSTI

Inkluzivno Kosovo

3 DECEMBAR, 2020

DUKAGJIN KELMENDI & LATIFE NEZIRI
Doprineli: HANDIKOS, KAG i KAS

Ovaj izveštaj je deo projekta koji podržava Kancelarija Evropske Unije na Kosovu

“Promovisanje inkluzivnosti i dostizanja konsultativnih procesa za upravu i javnu administraciju u sektoru ograničene sposobnosti na lokalnom, nacionalnom i regionalnom nivou”

Implementira HANDIKOS, u partnerstvu sa Disability Partnership Finland, Threshold, Kosovskom Asocijom Gluvih i Kosovskom Asocijom Slepih

Sadržaj ovog izveštaja ne odražava zvanično mišljenje Evropske Unije. Odgovornost za informacije i stavove izražene u izveštaju snosi u potpunosti autor (i).

Sadržaj

Skraćenice	3
Uvod.....	4
Rezime.....	5
Oblasti intervencije i aktivnosti.....	6
COVID 19	7
Pristupačnost	10
Obrazovanje.....	11
Zapošljavanje i socijalna zaštita	12
Učešće u javnosti	14
Statistika i međunarodna saradnja.....	15
Ostali događaji.....	16
Preporuke.....	17

SKRAĆENICE

DPF - Disability Partnership Finland

KFOOS - Kosovski Forum Osoba sa Ograničenim Sposobnostima

HANDIKOS – Asociacija paraplegičara i dečje paralize Kosova

NIJZK – Nacionalni Institut za Javno Zdravlje Kosova

KPOOS – Konvencija o Pravima Osoba sa Ograničenim Sposobnostima

MON – Ministarstvo Obrazovanja i Nauke

MRSZ – Ministarstvo Rada i Socijalne Zaštite

SZO – Svetska Zdravstvena Organizacija

UN – Ujedinjene Nacije

OOSOS – Organizacije Osoba sa Ogranicenim Sposobnostima

OSOS – Osobe sa Ograničenim Sposobnostima

RC – Resursni Centar

KAG – Kosovska Asocijacija Gluvih

KAS – Kosovska Asocijacija Slepih

HUCSK – Bolnicke i Klinicke Universitetske Usluge Kosova

UNICEF - United Nations Children's Fund

KDU – Kancelarija za Dobro Upravljanje

Uvod

Ovaj izveštaj je pripremljen u okviru projekta koji podržava Kancelarija Evropske Unije na Kosovu "Promovisanje inkluzivnosti i dostizanja konsultativnih procesa za upravu i javnu administraciju u sektoru ograničene sposobnosti na lokalnom, nacionalnom i regionalnom nivou", u daljem tekstu „Inkluzivno Kosovo“, koji sprovodi HANDIKOS, u partnerstvu sa Disability Partnership Finland, Threshold, Kosovskom Asociacijom Gluvih i Kosovskom Asociacijom Slepih.

Cilj projekta je da ima uticaj na pitanja ograničene sposobnosti na Kosovu sa očekivanom tendencijom da se postigne „Inkluzivno društvo u kojem osobe sa ograničenim sposobnostima ostvaruju svoj puni potencijal i žive dostojanstveno kao ravnopravni građani (Nacionalna strategija za prava osoba sa ograničenim sposobnostima 2013-2023) “. Da bi se postigao ovaj uticaj, jedan od specifičnih ciljeva projekta je „Sveobuhvatne reforme vlade i javne uprave“. Stoga, da bi se postigao ovaj rezultat, cilj projekta je, između ostalog, povećati dostupnost podataka o pitanjima ograničene sposobnosti, tako da javne institucije i OOSOS mogu koristiti pouzdane podatke kao alate za planiranje, monitorisanje i uključivanje specifičnih inicijativa ograničene sposobnosti.

Pozivajući se na specifična očekivanja i ciljeve projekta, godišnje će se pripremati i objavljevati godišnji izveštaj o ograničenoj sposobnosti, zasnovani na nalazima izveštaja o istraživanju koji se odnosi na proučavanje važećeg zakonodavstva na Kosovu. Kao deo ove aktivnosti, svake godine u okviru projekta pripremaće se godišnji izveštaj o ograničenoj sposobnosti. Izveštaj će obuhvatiti listu važnih pitanja u vezi sa kriterijumima za pristupanje EU, Konvencijom o pravima osoba sa ograničenim sposobnostima, Nacionalnom Strategijom i akcionim planom za osobe sa ograničenim sposobnostima i Evropskom strategijom za ograničenu sposobnost. OOSOS i njihove mreže odabraće određena izdanja koja će se koristiti za generisanje/pripremu godišnjih izveštaja o ograničenoj sposobnosti. Nalazi izveštaja biće predstavljeni javnosti na Konferenciji 3. Decembra, na događaju organizovanom povodom obeležavanja Međunarodnog dana osoba sa ograničenim sposobnostima.

Nalazi u ovom izveštaju za 2020 godinu zasnovani su na nalazima izveštaja o istraživanju koji se odnose na međunarodne standarde o pitanjima ograničene sposobnosti „Gde stoji Kosovo? “. Istraživanje procenjuje aktuelno zakonodavstvo Kosova u poređenju sa Međunarodnom Konvencijom o pravima osoba sa ograničenim sposobnostima i "Acquis Communautaire" Evropske unije u odgovarajućim oblastima. Evaluacija se usredsređuje na međunarodne standarde o ograničenim sposobnostima kodifikovane u relevantnim konvencijama i pravnim aktima, kroz sledeće kategorije: 1. Pravo na život i pravdu, 2. Nezavisnost, privatnost, porodični život i život u zajednici, 3. Pristupačnost, 4. Obrazovanje, 5. Sloboda, zaštita od torture, integritet i mobilnost, 6. Jednakost, nediskriminacija (žene i deca), 7. Zdravstvo, 8. Zapošljavanje i socijalna zaštita, 9. Učešće javnosti, 10. Statistika i međunarodna saradnja. Izveštaj je završen tokom 2019. godine i objavljen početkom 2020. godine, a može se naći na Albanskom, Engleskom i Srpskom jeziku na veb stranici HANDIKOS-a: <http://vww.handi-kos.org/>.

Izveštaj za 2020. godinu zasnovan je na izveštajima organizacija osoba sa ograničenim sposobnostima, monitorisanju od strane ekipe projekta, radionicama sprovedenim tokom godine i istraživanju projektne dokumentacije, organizacija i mrežnih "online" platformi.

Rezime

Izveštaj o istraživanju međunarodnih standarda o pitanjima ograničene sposobnosti "Gde stoji Kosovo?" Identifikovao je deset (10) ključnih oblasti koje sadrže međunarodne standarde u oblasti ograničene sposobnosti koji potiču iz Međunarodne konvencije o pravima osoba sa ograničenim sposobnostima. Tokom 2020. OOSOS su sprovedeli intervencije u 5 od 10 identifikovanih oblasti, a to su: pristup, obrazovanju, zapošljavanje i socijalna zaštita, učešće javnosti i međunarodna saradnja. Zbog pandemije COVID 19, sprovedene su mnoge aktivnosti u različitim oblastima vezanim za prevenciju virusa i vladine mere protiv pandemije COVID 19, pa će stoga biti uključene u ovaj izveštaj iako nije u istraživanim oblastima.

Zbog situacije sa pandemijom COVID 19 i u skladu sa međunarodnim merama i merama Vlade Kosova, OOSOS su bili dužni da prilagode sprovođenje svojih programa u skladu sa ovim merama. Pozivajući se na smernice koje su distribuirale UN i SZO, na Kosovu su organizacije osoba sa ograničenim sposobnostima reagovala u oblastima zdravlja, pristupačnosti, obrazovanja i socijalno-ekonomske dobrobiti za osobe sa ograničenim sposobnostima s ciljem da vladine mere protiv COVID 19 budu sveobuhvatne i takođe odgovore na potrebe zajednice osoba sa ograničenim sposobnostima.

Pristupačnost je jedno od područja intervencije sa liste međunarodnih standarda, u odnosu na ograničenja zbog pandemije i promenu modaliteta implementacije aktivnosti koji uključuju fizički pristup osobama sa fizičkim ograničenim sposobnostima, pristup informacijama putem postojećih alata i platformi za zajednicu gluvih i slepih. Obrazovanje je takođe važno područje sa spiska standarda koji se posebno bavio specifičnostima zajednice gluvih u pristupu interpretaciji znakovnog jezika i potrebama slepe zajednice za stvaranjem vokalne sinteze na Albanskom jeziku kako bi ove dve zajednice imale pristup obrazovanju, obuci i informacijama. Zapošljavanje i socijalna zaštita je još jedna veoma važna kategorija međunarodnih standarda koja se bavi pružanjem jednakih mogućnosti osobama sa ograničenim sposobnostima na tržištu rada, a posebno u slučaju Kosova u primeni zakona koji se bavi komponentom ovog standarda. Međunarodno učešće i saradnja takođe su važna područja u okviru standarda potrebnih za zaštitu i ostvarivanje prava osoba sa ograničenim sposobnostima.

Organizacije osoba sa ograničenim sposobnostima će zajedno sa javnim institucijama koristiti podatke iz izveštaja za unapređenje agende pitanja ograničene sposobnosti kako bi se osigurali prihvatljivi standardi u skladu sa zahtevima Evropskog zakonodavstva i politike. U tom kontekstu, 2020. Organizacije Osoba sa Ograničenim Sposobnostima (OOSOS) pojačale su svoje akcije kako bi unapredile pitanja u vezi sa oblastima identifikovanim u ovom izveštaju. COVID 19 i česte političke promene značajno su uticale na aktivnosti vezane za intervencije u svakoj od ovih oblasti. Stoga su intervencije bile racionalne i metoda je u velikoj meri promenjena.

Podaci iz ovog izveštaja i izveštaja o istraživanju više su kvantitativni nego kvalitativni, jer su do sada podaci iz istraživanja i monitorisanja bili usredsređeni na postojanje pravnog okvira za tretiranje potrebnih standarda. Istraživanje o primeni važećeg zakonodavstva moglo bi nam pružiti kvalitativne podatke o

praktičnoj primeni ovih standarda. Kvalitativno istraživanje u ovom kontekstu biće sprovedeno u narednim godinama.

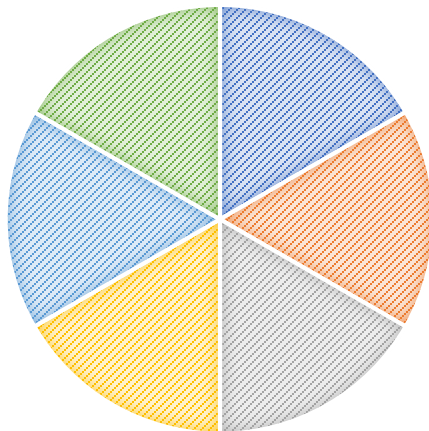
Međutim, na osnovu nalaza, preporučujemo da institucije centralne i lokalne vlasti obezbede sprovođenje važećeg zakonskog okvira i odobravanje dodatnih zakona o pravima osoba sa ograničenim sposobnostima u skladu sa međunarodnim standardima i evropskim zakonodavstvom o ograničenoj sposobnosti.

Standardi istraživanja

AREAS OF INTERVENTION -2020

- COVID 19
- Accessibility
- Education
- Employment and social care
- Public Participation
- International Cooperation

Oblasti intervencije i aktivnosti

1. COVID 19

COVID-19 stvorio je humanitarnu krizu takvog obima koja do sada nije bila viđena i koja je nesrazmerno uticala na osobe sa ograničenim sposobnostima. Kao takva, ova situacija zahtevala je do tada neviđeni odgovor - vanredan pristup podršci osobama sa ograničenim sposobnostima. Organizacije Osoba sa Ograničenim Sposobnostima (OOSOS) su delovale najbolje što su mogle da pruže podršku svojim članovima, uvek u skladu sa preporukama, uputstvima i drugim relevantnim dokumentima koje su objavile UN, SZO, NIJK i Vlada Kosova. Glavni cilj bio je da se osobama sa ograničenim sposobnostima omogući pristup osnovnim uslugama, uključujući hitne zdravstvene i socijalne usluge, kako bi se prevazišla kriza.

U dokumentima koje su UN objavile u vezi sa pandemijom COVID 19 predstavljeni su nalazi, smernice i preporuke koje su OOSOS na Kosovu uvek primenjivale fokusirajući se na potrebe i specifičnosti članova koje su predstavljale. Glavna preporuka UN bila je da bi odgovor na oporavak od COVID 19 uključivanjem ograničene sposobnosti bolje služio svima. Ove specifične preporuke bile su fokusirane na ključne sektore koji su uključivali četiri ključne oblasti delovanja primenljive na sve: 1. Obezbeđivanje integracije ograničenoj sposobnosti u sve operacije oporavka od COVID-19; 2. Pružanje pristupa informacijama, opremi, uslugama i programima kao odgovor i oporavak od COVID-19; 3. Obezbeđivanje značajnih konsultacija sa aktivnim učešćem osoba sa ograničenim sposobnostima i njihovih reprezentativnih organizacija u svim fazama odgovora i oporavka od COVID-19; 4. Uspostaviti mehanizme koji će osigurati uključivanje ograničene sposobnosti u odgovor na COVID-19.

Izveštaj UN-a takođe je predstavio širok spektar uticaja COVID-19 na osobe sa ograničenim sposobnostima, uključujući kratkoročne i dugoročne implikacije. Između ostalog, zaključeno je da: osobe sa ograničenim sposobnostima imaju veći rizik od infekcije COVID-19; imaju veći rizik od razvoja ozbiljnih zdravstvenih problema i smrti; osobe sa ograničenim sposobnostima koje žive u ustanovama češće su zaražene virusom i imaju veće stope smrtnosti; isti su posebno u nepovoljnom položaju zbog socijalno-ekonomskih posledica i mera za kontrolu pandemije; uticaj na zapošljavanje i socijalnu zaštitu; obrazovanje; usluge podrške; i efekti nasilja na osobe sa ograničenim sposobnostima. U tom kontekstu, izveštaj je pružio niz preporuka kako bi se obezbedio adekvatan odgovor i oporavak za osobe sa ograničenim sposobnostima sa naglaskom na fokusu u oblastima kao što su: pristup, učešće, odgovornost i razmena podataka. S obzirom da su primena mera zaštite koje su zatražile UN i druge međunarodne organizacije sledeće: Obezbeđivanje pristupa javnom zdravlju/zdravstvenim informacijama; sprovođenje mera bezbednosti protiv COVID-19; pružanje pristupa uslugama; osiguravanje nediskriminacije u raspodeli medicinskih resursa; sveobuhvatne intervencije u mentalnom zdravlju osoba sa ograničenim sposobnostima; Zaštita osoba koje žive u institucijama/smanjenje broja ljudi u institucijama; Usluge podrške / osiguravanje kontinuiteta usluga podrške; širenje podrške zajednice osoba sa ograničenim sposobnostima; Socijalna zaštita i zapošljavanje; Adresiranje obrazovanja/adresiranje uticaja koji prevazilaze učenje; Prevencija i odgovor na nasilje/Pružanje sveobuhvatnih i dostupnih usluga podrške žrtvama: podizanje svesti i znanja: i humanitarni kontekst²

Pozivajući se na ove preporuke i uputstva data u okviru vladinih mera, Organizacije Osoba sa Ograničenim Sposobnostima na Kosovu (HANDIKOS, Kosovska Asocijacija Gluvih, Kosovska Asocijacija Slepih i Kosovski Forum za Osobe sa Ograničenim Sposobnostima), tokom 2020. godine, preduzele su različite intervencije kako bi rešile izazove u Pandemija COVID 19.

Primarna aktivnost bila je identifikovanje potreba osoba sa ograničenim sposobnostima na početku vanredne situacije i njihovo podnošenje relevantnim institucijama. Organizacije osoba sa ograničenim sposobnostima, na osnovu identifikovanih potreba osoba iz njihove zajednice mobilizovane su da pružaju usluge i podršku kroz različite oblike u skladu sa vladinim merama. Potrebe se razlikuju, u zavisnosti od vrste ograničenih sposobnosti i posebno prioritetima. Osobe iz zajednice gluvih i slepih identifikovale su kao prioritet potrebu za pristupom informacijama kako bi se dobile informacije o prevenciji i reakciji tokom pandemijske situacije, kao i da bi se informisali o vladinim merama. Iako su osobe sa fizičkim ograničenim sposobnostima u prioritetima svojih potreba identifikovale zdravstvene zahteve kao i adekvatne mere u vezi sa prevencijom infekcije COVID-om 19. Dok se obrazovanje dece sa ograničenim sposobnostima iz svih zajednica ograničene sposobnosti smatra izazovom za vreme pandemije. Socio-ekonomska dobrobit identifikovana je kao zajednički prioritet zbog činjenice da se osobe sa ograničenim sposobnostima čak i u normalnim situacijama smatraju najsiromašnijom zajednicom, dok se ova situacija još više pogoršala tokom perioda pandemije.

Prema tome, u okviru intervencija povezanih sa merama protiv COVID 19, OOSOS su preduzeli intervencije u oblasti: zdravstva, pristupačnosti, obrazovanja i socijalno-ekonomske dobrobiti, kako sledi:

U odnosu na osnovne potrebe za osobe sa ograničenim sposobnostima, HANDIKOS je u saradnji sa lokalnom mrežom širom Kosova, kao odgovor na zdravstvene potrebe, samo tokom Aprila i Maja 2020. godine, pružio za više od 300 osoba sa ograničenim sposobnostima širom Kosova osnovnu medicinsku opremu (kateteri, dezinficijensi; sterilne rukavice; maske; urinarnu kesu; urinarni kondomi). Štaviše, u hitnim slučajevima, odeljenje za distribuciju pomoćnih uređaja u okviru HANDIKOS-a radilo je sa svim

potrebnim zaštitnim parametrima i distribuiralo je značajan broj invalidskih kolica i druge opreme. HANDIKOS je pružio podršku Ministarstvu zdravlja i Klinici za infektivne bolesti pomoćnim uređajima za pacijente sa Covidom 19.

Organizacije osoba sa ograničenim sposobnostima sa nacionalnog i lokalnog nivoa razmenile su iskustva u vezi sa rešavanjem vanredne situacije i načinom pružanja podrške osobama sa ograničenim sposobnostima i zajedno su radile na ispunjavanju najosnovnijih zdravstvenih potreba osoba sa ograničenim sposobnostima širom Kosova, uključujući dizajn i distribuciju plakata sa informacijama o COVID- 19, kao i delili su video uputstva. HANDIKOS je podržao osobe sa ograničenim sposobnostima putem društvenih medija i drugih mrežnih platformi objavljivanjem video poruka i informacija o COVID-19 i merama za sprečavanje infekcije. Istovremeno, razvijena su i distribuirana onlajn uputstva u vezi sa upotrebom i održavanjem njihovih pomoćnih uređaja putem video lekcija za decu i odrasle. Da bi se pozabavili aspektom socijalne izolacije tokom pandemijske situacije, održane su dve (2) informativne sesije, jedna za roditelje dece sa ograničenim sposobnostima i jedna (1) sa odraslima sa ograničenim sposobnostima. Roditelji dece sa smetnjama u razvoju imali su podršku putem njihove zatvorene grupe na Fejsbuku da se nose sa COVID-19 i podrže svoju decu, sa istim ciljem, neprekidno su se pružali sesije uživo i video vodiči. Grupa za decu sa ograničenim sposobnostima "HENA"(Mesec) kontinuirano je tokom ovog perioda organizovala virtuelne sastanke da bi podelila aktivnosti koje bi trebalo sprovesti i ideje o tome kako biti aktivan tokom izolacije. Usluge koje su se ranije nudile za samostalan život i rehabilitaciju u centrima HANDIKOS-a, sada su prilagođene da se nude putem mrežnih platformi.

Kosovska Asociacija Gluvih (KAG) preduzela je brojne akcije kako bi osiguralo da su njeni članovi dobro informisani pružajući im pristup najnovijim informacijama putem znakovnog jezika. Interpretacija znakovnog jezika obezbeđeno je na konferencijama za štampu u organizaciji Ministarstva Zdravlja, kao i na vestima javne televizije. KAG je uz podršku Kosovskog Foruma za Osobe sa Ograničenim Sposobnostima KFOOS organizovao brojne informativne sesije u vezi sa Covid 19 kao i aktivnosti sa gluvom decom preko mrežne platforme. Samo tokom aprila 2020. godine, u vreme kada su informacije bile više nego potrebne svima, KAG je proizvela 14 video informacija na znakovnom jeziku koje su objavljene na zvaničnoj veb stranici i na društvenoj mreži Facebook - stranica KAG -a, ova praksa se nastavila tokom cele godine. Ostali rezultati tokom ovog vremenskog perioda su pokretanje „Elektronskog rečnika“znakovnog jezika i stalna saradnja KAG -a sa Ministarstvom Obrazovanja u vezi sa angažovanjem interpretatora znakovnog jezika kao pomoćnika u školama za glavu decu.

Kosovska Asociacija Slepih, takođe u nastojanju da svojim članovima podeli potrebne informacije, razvilo je i koristilo pristup putem društvenih mreža o ograničenju slobodnog kretanja slepih, merama zaštite od pandemije, uključujući uputstva za primeniti „službenu dozvolu“ da napuste svoje domove u slučaju potrebe. KAS je u saradnji sa KFOOS štampao brošuru na pismu Brail za slepe osobe u vezi sa pandemijom Covid19, koju je finansijski podržao CDF i distribuirao slepim osobama širom Kosova.

Pored zdravstvenih implikacija i pristupa informacijama, još jedan izazov tokom perioda pandemije bilo je i obrazovanje dece sa ograničenim sposobnostima. Uključivanje dece sa smetnjama u razvoju u obrazovni sistem na Kosovu bio je jedan od prioriteta organizacija osoba sa ograničenim sposobnostima kako bi im pružili podršku u sledenju obrazovnih programa koje je organizovalo Ministarstvo Obrazovanja i Nauke tokom pandemije Covid 19. Kosovski Forum Osoba sa Ograničenim Sposobnostima (KFOOS) zajedno sa organizacijama osoba sa ograničenim sposobnostima organizovali su brojne sastanke sa Ministarstvom Obrazovanja, UNICEF-om i drugim međunarodnim organizacijama kako bi svojim postupcima odgovorili

na ovaj izazov. KFOOS je uz podršku UNICEF-a započeo sa sprovođenjem projekta „Integracija i koordinacija Internet usluga za decu sa ograničenim sposobnostima na Kosovu“. Cilj ovog projekta bio je primena mrežnih obrazovnih usluga za gluvu i slepu decu. HANDIKOS je, takođe, uz podršku različitih donatora uspeo da obezbedi „tablete“ za decu sa smetnjama u razvoju kako bi im omogućio da nastave obrazovni program koji je već razvilo Ministarstvo obrazovanja na “online” mreži.

Pandemija COVID 19 takođe je uticala na „socijalnu zaštitu i zapošljavanje“ osoba sa ograničenim sposobnostima i njihovih porodica. Na spisku potreba koje su identifikovale osobe sa ograničenim sposobnostima, postojala je i potreba za materijalnom pomoći za te osobe i njihove porodice. Organizacije osoba sa ograničenim sposobnostima organizovale su brojne sastanke sa relevantnim institucijama kako bi pronašle načine za podršku osobama sa ograničenim sposobnostima tokom ekonomske krize izazvane pandemijom. Kao rezultat takvih sastanaka, u paketu za vandrednu situaciju za prva tri (3) meseca, osobe sa ograničenim sposobnostima koje su primale socijalnu pomoć u iznosu od 100 evra, dobile su povećanje od 25%. Ova praksa nije primenjena u sledećim paketima. Uz podršku mnogih donatora, Organizacije osoba sa ograničenim sposobnostima su distribuirale higijenske pakete I pakete sa hranom ljudima sa ograničenim sposobnostima I njihovim porodicama koji su procenjeni kao najugroženiji u pogledu socijalne zaštite.

Situacija sa Pandemijom je još uvek u toku i zahtevi za rešavanje zdravstvenih, obrazovnih i ekonomskih aspekata dobrobiti osoba sa ograničenim sposobnostima i dalje su glavni prioriteti Organizacija osoba sa ograničenim sposobnostima.

2. Pristupačnost

Istraživački izveštaj otkriva da je pristupačnost među najvažnijim kategorijama i standardima koja je u zakonodavstvo Kosova uključena samo 6, 77%, dok je delimično adresirana 79, 67%, a 13, 55% standarda nedostaje ili uopšte nije uključeno u zakonodavstvo Kosova.

Da bi se olakšala komunikacija, pristup informacijama, fizičkom okruženju, transportu, OOSOS su angažovani kroz zagovaranje, lobiranje, sastanke i saradnju sa javnim i privatnim institucijama kako bi unapredili položaj svojih zajednica u odnosu na tražene standarde. U odnosu na dostupnost, u periodu Januar-Septembar 2020. godine za javne institucije je obezbeđeno 2442 sata usluga prevođenja, nacrt Sporazuma o uspostavljanju vokalne sinteze na Albanskom jeziku je sastavljen između dva ministarstva Kosova i Albanije, razne intervencije zagovaranja kroz sastanke su sprovedene i druge platforme, sa posebnim naglaskom na opštinu Priština. Za uklanjanje i eliminaciju fizičkih barijera u gradu i javnim institucijama održan je sastanak sa predstavnikom Komore arhitekata kako bi privatni sektor a posebno u fazama podnošenja zahteva za „građevinsku dozvolu“ za privatne zgrade radi poštovanja i ispunjavanja kriterijuma Administrativnog uputstva za pristupačnost. Da bi omogućio slobodno kretanje i samostalan život osoba sa ograničenim sposobnostima, HANDIKOS je tokom perioda pandemije distribuirao 200 invalidskih kolica, 35 “šetalica”, 20 pari štaka, 15 kreveta, 25 toaletnih kolica i 13 toaletnih sedišta i ostalu prateću opremu. U istu svrhu, HANDIKOS je u saradnji sa UNICEF-om organizovao kampanju za podizanje svesti o slobodnom kretanju postavljanjem instalacije sa 120 kolica u glavnom bulevaru glavnog grada.

Pružanje usluga znakovnog jezika regulisano je aktom Vlade, kojom se obavezuju „Sve javne institucije Republike Kosovo, na centralnom i lokalnom nivou da pružaju usluge na znakovnom jeziku osobama iz zajednice gluvih po potrebi i zahtevima. Međutim, smatra se da se ova uredba ne primenjuje u potpunosti, posebno na lokalnom nivou. Nedostatak vokalne sinteze na Albanskom jeziku onemogućio je slepim

osobama pristup svim vrstama informacija i otežao im je ličnu i profesionalnu komunikaciju. Stvaranje vokalne sinteze na Albanskom jeziku omogućilo bi zajednici slepih osoba koja govori albanski jezik da olakša komunikaciju, pristupe informacijama, raznim sistemima, internetu i stvorilo bi sadržaje u sistemu za obrazovanje slepe dece. Uklanjanje i eliminacija fizičkih barijera u gradu i javnim institucijama stvorile bi mogućnosti za osobe sa ograničenim sposobnostima da koriste usluge na isti način kao i ostali građani. Nedostatak fizičkog pristupa jedna je od glavnih prepreka ljudima sa fizičkim ograničenim sposobnostima da žive samostalno i dostojanstveno, da se obrazuju i učestvuju u društvu, jer fizičke barijere ograničavaju slobodu kretanja.

Za potrebe ovog izveštaja uključene su sledeće obaveze:

Oblasti istraživanja	Obim intervencija tokom 2020	Aktivnosti / Vrsta intervencije
Jednak pristup fizičkom okruženju, transportu, IKT i drugim objektima i uslugama	Primenjeno	Sastanci sa javnim zvaničnicima, putem vizuelnih medija, društvenih mreža,
Minimalni standardi i smernice za pristupačnost	Primenjeno	Sastanci sa javnim zvaničnicima, putem vizuelnih medija, društvenih mreža,
Privatne kompanije uklanjaju barijere i ne postavljaju nove	NP (Nije Primenjeno)	
Obuka zainteresovanih strana u vezi sa pristupom osobama sa ograničenim sposobnostima	NP	
Obrasci za olakšavanje komunikacije putem pisma Brail i drugih vodiča (interpreta)	Primenjeno	Usluge interpretacije za javne institucije, Nacrt sporazuma za stvaranje vokalne sinteze na Albanskom jeziku između dva ministarstva, Kosova i Albanije
Pristup informacijama, sistemima, Internetu	Primenjeno	Usluge interpretacije za javne institucije,
Zahtevi za pristup su sastavni deo građevinskih projekata iz faze projektovanja	Primenjeno	Sastanci sa javnim zvaničnicima, putem vizuelnih medija, društvenih mreža,
Organizacije osoba sa ograničenim sposobnostima se konsultuju o standardima i normama pristupa	NP	
Medijske usluge su dostupne osobama sa ograničenim sposobnostima	NP	

3. Obrazovanje

Obrazovanje je među kategorijama sa umerenim rezultatima. Oko 42% standarda za ogranicenu sposobnost je obuhvaćeno Kosovskim zakonodavstvom, 50% standarda je delimično adresirano, a samo 8,33% standarda nedostaje ili se uopšte ne adresira.

Da bi se ostvarilo pravo na inkluzivno obrazovanje, individualna podrška studentima sa ograničenim sposobnostima i poboljšao pristup učenicima da pohađaju škole, obuka nastavnika i drugih profesionalaca

i stručno usavršavanje nastavnika, OOSOS tokom intervencija 2020. godine finalizovali su objavljivanje prvog elektronskog rečnika Kosovskog znakovnog jezika sa više od 2700 znakova i 150 rečenica, napredovalo je pitanje tehničke opreme i didaktičke opreme za slepe studente - neka oprema je obezbeđena za zajednicu slepih, dok je za Resursni centar u Peći izvršena je izgradnja kapaciteta stručnog osoblja. Takođe, od početka najave pandemijske situacije, korišćenjem mrežnih platforma pruženih slepim zajednicama identifikovane su njihove potrebe, koje su u različitim oblicima upućene odgovornim institucijama u oblasti obrazovanja, zdravstva, socijalne zaštite i administrativnih usluga.

Inkluzivno obrazovanje za učenike sa ograničenim sposobnostima uopšte i posebno za gluve učenike daleko je od cilja, jer u Kosovskim školama nedostaju veštine i ljudski resursi za pravilno rešavanje ovog izazova. Tehnička „tiflo oprema“ i „didaktička tiflo oprema“ su zakonski obavezna oprema i spadaju u nadležnost resornih ministarstava kao što su: MRSZ, MZ i MON.

Za potrebe ovog izveštaja uključene su sledeće obaveze:

Oblasti istraživanja	Obim intervencija tokom 2020	Aktivnosti / Vrsta intervencije
Pravo na inkluzivno obrazovanje	Primenjeno	Objavljivanje prvog elektronskog rečnika kosovskog znakovnog jezika sa više od 2700 znakova i 150 rečenica.
Sprečiti uskraćivanje prava na obrazovanje na osnovu sposobnosti	NP (Nije Primenjeno)	
Učenici sa ograničenim sposobnostima pohađaju redovnu školsku nastavu	NP	
Obaveze škola da poboljšaju pristup učenicima sa ograničenim sposobnostima	Primenjeno	Sastanci OOSOS sa Ministarstvom obrazovanja .
Sprečavanje diskriminacije devojčica sa ograničenim sposobnostima u pristupu obrazovanju	NP	
Individualna podrška učenicima i studentima sa ograničenim sposobnostima	Primenjeno	Obezbeđivanje opreme za zajednicu slepih
Angažovanje nastavnika (uključujući one sa ograničenim sposobnostima) koji koriste znakovni jezik i pismo Brail	Primenjeno	* Zapošljavanje asistenata je u toku.
Obuka nastavnika i drugih profesionalaca za inkluzivno obrazovanje	Primenjeno	U RC Peć, izgradnju kapaciteta profesionalnog osoblja obavio je MON

4. Zapošljavanje i socijalna zaštita

Zapošljavanje i socijalna zaštita procenjuju se kroz obaveze (standarde) koji su nešto više od trećine (38,88%) njih uključeni u Kosovsko zakonodavstvo, delimično se adresira 44,45% dok 16,66% nedostaje ili se uopšte ne rešava.

Provođenje zakona tokom 2020. godine bilo je glavni fokus zagovaranja organizacija osoba sa ograničenim sposobnostima. Organizacije osoba sa ograničenim sposobnostima kontinuirano su zagovarale ka lokalnim institucijama, putem sastanaka, medija i društvenih mreža, u vezi sa sprovođenjem zakona i poštovanjem prava predviđenih zakonom. Istovremeno se radilo na pronalaženju sekundarnih alternativa za zapošljavanje osoba sa ograničenim sposobnostima, a predstavljeno je i nekoliko projekata koji imaju za cilj razvoj socijalnog preduzetništva gde bi se osobe sa ograničenim sposobnostima zapošljavale. S tim u vezi, HANDIKOS će uskoro početi da sprovodi projekat koji finansira "Swiss Cooperation" i gde će osobe sa ograničenim sposobnostima početi da rade i stvaraju prihode. U tom kontekstu, institucije su intervenisale u vezi sa pitanjem usluga za slepe. Sprovođenje ovog zakona odnosi se na neka područja zaštićena međunarodnim dokumentima koja se nalaze u izveštaju o istraživanju, a koja su: pravo na zaradu za život od posla koji omogućava pristup osobama sa ograničenim sposobnostima; zabrana diskriminacije u zapošljavanju po osnovu ograničenim sposobnostima; jednake mogućnosti u uslovima rada, plati, karijeri i zaštiti od uznemiravanja; Efikasan pristup osoba sa ograničenim sposobnostima programima stručnog obrazovanja, mogućnostima zapošljavanja i razvoju karijere.

Na osnovu trenutnih podataka, na Kosovu je zaposleno samo 0,1 procenta osoba sa ograničenim sposobnostima. Ovaj simboličan broj zaposlenih stalno se bavi organizacijama koje se bave pravima osoba sa ograničenim sposobnostima. Iz jednostavne statistike koju su pripremile Kosovske institucije, u odnosu na izveštavanje o ciljevima Nacionalnog Akcionog Plana za osobe sa ograničenim sposobnostima, rezultati pokazuju da su u periodu od 1 godine sledeće osobe sa ograničenim sposobnostima registrovane kao tražioci posla sa ograničenim sposobnostima: za starosnu grupu 15-24 godine ima ukupno 24 osobe (9 ženskog i 15 muškog pola), dok je za starosnu grupu 25-39 ukupno 156 osoba, 51 ženskog i 105 muškog pola. Dok su od ovog broja samo 3 osobe zaposlene posredovanjem u zapošljavanju, 2 žene i 1 muškarac.

Za potrebe ovog izveštaja uključene su sledeće obaveze:

Oblasti istraživanja	Obim intervencija tokom 2020	Aktivnosti / Vrsta intervencije
Pravo na zarađivanje za život od posla koji omogućava pristup osobama sa ograničenim sposobnostima	Primenjeno	Zagovaranje primene Zakona o obuci, profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa ograničenim sposobnostima
Zabrana diskriminacije u zapošljavanju po osnovu ograničenih sposobnosti	Primenjeno	Zagovaranje primene Zakona o obuci, profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa ograničenim sposobnostima
Jednake mogućnosti u radnim uslovima, platnoj karijeri i zaštiti od uznemiravanja	Primenjeno	Zagovaranje primene Zakona o obuci, profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa i ograničenim sposobnostima
Efikasan pristup osoba sa ograničenim sposobnostima programima stručnog	NP	

obrazovanja, mogućnostima zapošljavanja i razvoju karijere		
Zapošljavanje osoba sa ograničenim sposobnostima u javnom i privatnom sektoru	Primenjeno	Zagovaranje primene Zakona o obuci, profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa i ograničenim sposobnostima
Zaštita osoba sa ograničenim sposobnostima od prisilnog rada	NP	
Obezbeđivanje adekvatnog životnog standarda za osobe sa ograničenim sposobnostima i njihove porodice (hrana, odeća, stanovanje)	NP	
Jednak pristup osobama sa ograničenim sposobnostima uslugama pijaće vode	NP	
Jednak pristup osobama sa ograničenim sposobnostima, posebno ženama, devojka i starijim osobama sa ograničenim sposobnostima, socijalnoj zaštiti i programima za smanjenje siromaštva	NP	
Finansijska podrška i druge usluge za osobe sa ograničenim sposobnostima i siromašne porodice	Primenjeno	Lobiranje za usluge za slepe.
Pristup osoba sa ograničenim sposobnostima programima socijalnog stanovanja	NP	
Jednak pristup osobama sa ograničenim sposobnostima penzijskim programima i naknadama	NP	Sastanci u korist osoba sa ograničenim sposobnostima iz državnih paketa vanrednog stanja.

5. Učešće u javnosti

Učešće u javnom životu ostaje među najizazovnijim kategorijama standarda ograničene sposobnosti, sa samo 20% sledećih obaveza obuhvaćenih Kosovskim zakonodavstvom, 20% standarda delimično je adresirano, a 60% standarda nedostaje ili uopšte nije adresirano.

Organizacije osoba sa ograničenim sposobnostima se dosledno zalažu za učešće u političkom i javnom životu na ravnopravnoj osnovi sa drugima i za puno i nediskriminatorno učešće u javnim poslovima. Pozivajući se na ovo pravo, na poslednjim izborima prošle godine, jedna osoba sa ograničenim sposobnostima izabrana je putem glasanja građana za poslanika u Kosovskom parlamentu. Međutim, isti poslanik se suočio sa fizičkim preprekama da bude prisutan na zasedanjima Parlamenta Kosova, zbog fizičkih barijera, koje mu ne dozvoljavaju da samostalno ulazi i izlazi iz zgrade Parlamenta, zbog nedostatka pristupa za invalidska kolica.

Organizacije osoba sa ograničenim sposobnostima poslale su institucijama poruku da ove prepreke ne bi trebalo da postoje i zatražile su preduzimanje konkretnih radnji za regulisanje pristupa prostorijama

Kosovskog Parlamenta. Zvaničnici u parlamentu obezbedili su poslaniku pomoć asistenta, ali ovo rešenje nije najbolja alternativa jer ne pruža stabilnost i ne obezbeđuje kontinuitet.

Organizacije osoba sa ograničenim sposobnostima su tokom 2020. godine organizovale i održale Međunarodnu „Nedelju za osobe sa belim štapom“ i „Nedelju gluvih“, praćene konferencijama i sastancima sa institucijama. Marširanjem sa invalidskim kolicima, uz učešće predsednika Kosovskog Parlamenta, bivšeg premijera, poslanika, drugih javnih ličnosti i građana, obeležen je međunarodni dan za korisnike invalidskih kolica. Kroz ove organizacije prenose se poruke za unapređenje prava osoba sa ograničenim sposobnostima, sprovođenje zakona, pristupačnost i inkluziju. Svi ovi događaji su takođe praćeni vizuelnim, elektronskim i društvenim medijima.

Ove godine se značajno povećalo prisustvo/vidljivost osoba sa ograničenim sposobnostima u medijima, uključujući vizuelne, pisane i društvene medije.

Za potrebe ovog izveštaja uključene su sledeće obaveze:

Oblasti istraživanja	Obim intervencija tokom 2020	Aktivnosti / Vrsta intervencije
Osobe sa ograničenim sposobnostima su deo političkog i javnog života na ravnopravnoj osnovi sa drugima (pravo glasa i kandidovanja)	Primenjeno	Zalaganje za parlamentarne izbore
Osobe sa ograničenim sposobnostima uživaju okruženje za potpunu i nediskriminatornu participaciju u javnim poslovima	Primenjeno	Zagovaranje uklanjanja fizičkih barijera za učešće u javnom životu
Pristup kulturnim materijalima za osobe sa ograničenim sposobnostima	Primenjeno	Prisustvo u vizuelnim, pisanim i društvenim medijima
Pristup za osobe sa ograničenim sposobnostima televizijskim programima, filmovima, pozorištu i drugim kulturnim aktivnostima	Primenjeno	TV prisustvo, sportske aktivnosti
Pristup osoba sa ograničenim sposobnostima institucijama i spomenicima kulturnog nasleđa.	NP	

6. Statistika i međunarodna saradnja

Statistika i međunarodna saradnja najslabija je kategorija među deset kategorija ocenjenih u ovoj studiji. Nijedan od sledećih standarda nije deo kosovskog zakonodavstva.

Kada je reč o međunarodnoj saradnji, uprkos izazovima koje predstavlja pandemija, osobe sa ograničenim sposobnostima učinile su napore za međunarodnu saradnju. KAS je primljen u Evropsku Uniju Slepih kao član posmatrač i učestvovao je na mrežnom sastanku o Marakeškom ugovoru, sa ciljem da se zalaže za nacionalne institucije za ostvarivanje autorskih prava za objavljivanje dela različitih autora na Brail pismu.

Za potrebe ovog izveštaja uključene su sledeće obaveze:

Oblasti istraživanja	Obim intervencija tokom 2020	Aktivnosti / Vrsta intervencije
Prikupljanje, analiza i objavljivanje statističkih podataka o položaju osoba sa ograničenim sposobnostima	NP	
Međunarodni razvojni programi dostupni su osobama sa ograničenim sposobnostima	Primenjeno	KAS je primljen u Evropsku uniju slepih kao član posmatrač.
Pružiti podršku razvoju kapaciteta kroz razmenu informacija, obuku i najbolje prakse.	Applied	Radionice za izgradnju kapaciteta organizacija osoba sa ograničenim sposobnostima.
Olakšati istraživačku saradnju i pristup naučnom i tehničkom znanju	NP	

U finalizaciji intervencija i ostvarivanju prava iz ovih oblasti i zagovaranju i intervencijama za druga područja pozabavićemo se u narednim godinama.

7. Ostali događaji

Tokom Oktobra 2020. godine, Kancelarija za Dobro Upravljanje u saradnji sa organizacijama osoba sa ograničenim sposobnostima organizovala je petodnevnu radionicu sa predstavnicima relevantnih ministarstava i kao rezultat toga napravljen je prvi nacrt Nacionalnog akcionog plana za osobe sa ograničenim sposobnostima 2021-2023. zasnovan na Nacionalnoj strategiji za osobe sa ograničenim sposobnostima.

Tokom septembra, Ministarstvo zdravlja je zajedno sa radnom grupom dovršilo Administrativno uputstvo o pomoćnoj opremi, koje se zasniva na Zakonu o statusu i pravima paraplegičara i tetraplegičara. Uputstvo je prošlo faze odobravanja (proces) u okviru MZ. Predstavnici HANDIKOS-a takođe su bili deo radne grupe.

Kancelarija za Dobro Upravljanje je u saradnji sa organizacijama osoba sa ograničenim sposobnostima razvila "Uslove Referisanja" i internu regulativu za ponovno funkcionisanje Kosovskog Nacionalnog Saveta za Ogranicenu Sposobnost KNSOS. Zbog vladinih mera povezanih sa pandemijom, zvanični sastanak za ponovno funkcionisanje KNSOS je odložen i trebalo bi da se održi u prvoj prilici nakon ublažavanja mera.

Preporuke

1. Institucije na centralnom i lokalnom nivou treba da uključuju osobe sa ograničenim sposobnostima u svim fazama procesa planiranja, dizajniranja, sprovođenja i praćenja akcija za celokupni oporavak od krize stvorene od COVID 19, uključujući pružanje osnovnih usluga osobama sa ograničenim sposobnostima.
2. Centralne i lokalne institucije da obezbede potpunu primenu pozitivnog zakonodavstva na Kosovu u vezi sa pristupom, uključujući i podzakonska akta.
 - 2.1 Nadgledati ispunjavanje kriterijuma za pristup svim ugovorima u vezi sa javnim nabavkama. Odgovarajuće opštinske direkcije da nadgledaju primenu kriterijuma Administrativnog uputstva 33/2007, za fizički pristup u slučaju izdavanja građevinskih dozvola građevinskim kompanijama.
 - 2.2 Centralne i lokalne institucije da obezbede potpunu primenu Uredbe Vlade Republike Kosovo br. 15/2014 o pružanju usluga na znakovnom jeziku u Republici Kosovo, usvojene na 197. sastanku Vlade Kosova, u kako bi gluve osobe imale puni pristup informacijama i uslugama.
 - 2.3 Centralne institucije da obezbede razvoj i primenu sinteze glasa na Albanskom jeziku za slepe, tako da ova zajednica ima pristup informacijama, obrazovanju i uslugama.
3. Obrazovne institucije da obezbede odgovarajuće programe i pristup za uključivanje sve dece sa smetnjama u razvoju u redovan obrazovni proces na svim nivoima.
 - 3.1 Pružiti podršku nastavnicima / asistentima u obrazovanju za sve vrste ograničenih sposobnosti.
4. MRSZ da obezbedi uspostavljanje mehanizama za sprovođenje Zakona o obuci, profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa ograničenim sposobnostima.
 - 4.1 MRSZ da obezbedi uključivanje sveobuhvatnog zakona u zakonodavni program za 2021. godinu.
5. Obavezati javne emitere da rezervišu „vreme za emitovanje“ usredsređeno na temi ograničene sposobnosti.
 - 5.1 Povećati kapacitete i znanje novinara o pitanjima ograničene sposobnosti,
6. Kosovske institucije da pruže finansijsku i logističku podršku za članstvo i učešće osoba sa ograničenim sposobnostima u mrežama međunarodnih organizacija za osobe sa ograničenim sposobnostima.
7. Vlada Kosova - Premijer da ponovo funkcionalizuje Nacionalni Savet za Ograničenu Sposobnost.
 - 7.1 Vlada bi trebalo da opredeli sredstva i obezbedi punu primenu Nacionalnog Akcionog Plana za osobe sa ograničenim sposobnostima 2021-2023.